

Klitika a klitikoidy – nenápadní budovatelé rytmu mluvené čínštiny

Hana Trísková triskova@orient.cas.cz, Orientální ústav AV ČR

6. výroční konference českých a slovenských sinologů, 9. – 10. 11. 2012, Praha

HAND-OUT

Na základě autonomnosti významu lze vymezit dvě kategorie slov:

1. slova plnovýznamová, **autosémantická** (*lexical / full / content words*)
  2. slova významově závislá, **syntémantická** (*empty / function / grammatical words*)
- Zpravidla jsou jednoslabičná, nepřízvučná (např. české *se, si, a, mě, ti, ho, jsem...*)

klitikum = jednoslabičné syntémantické slovo, které se v souvislé řeči chová nepřízvučně a těsně se přimyká k sousednímu přízvučnému slovu

Řečový rytmus v jazycích – dva typy:

jazyky počítající slabiky, *syllable-timed languages*: “*machine-gun rhythm*” (čeština, franc.)

jazyky počítající přízvuky, *stress-timed languages*: “*Morse-code rhythm*” (angličtina, něm.)

stress-timed languages: nepřízvučné slabiky se celkově redukuje – zkrácené trvání, hláskové redukce, příp. snížená intenzita. **Angličtina je stress-timed**:

- **krácení** nepřízvučných slabik:

<i>Dogs</i>	<i>chase</i>	<i>cats.</i>
<i>The dogs will be</i>	<i>chasing the</i>	<i>cats.</i>

- **redukce samohlásek** v nich obsažených (směrem k „pohodlné“ výslovnosti), příp. i souhlásek; např. *potato* se vysloví jako [pəteɪtəʊ], nikoli [poteɪtəʊ], *and* se vysloví jako [ən]

Anglická words with weak forms: syntémantika *the, a, an, I, you, she, he, we, your, her, him, us, and, but, that, at, for, from, of, to, have, shall, do, does, am, are, can, could...* (cca 50)

Vyskytují se ve dvou formách a) „silná“, **přízvučná forma** (*strong form*), b) „slabá“, **nepřízvučná forma** (*weak form*). Ta je v řeči mnohem běžnější! Např. **am**:

Přízvučná forma = [æm] *I am hungry!* Nepřízvučná forma = [əm], [ɪ] *I'm hungry!*

Hovorová standardní čínština má tendenci být stress-timed (neplatí o formálních projevech, TV! neplatí o mnohých dialektech! neplatí o taiwanské *Guoyu*). Čili: tendence k **redukci nepřívučných slabik**, která probíhá na všech frontách včetně redukce tónu. Najdeme zde skupinu slov podobnou anglickým *words with weak forms*. Pro ně zavádím nový termín **klitikoidy**.

ČÍNSKÁ KLITIKA: jednoslabičná syntémantická slova bez lexikálního tónu

- **gramatická pomocná slova**: *le* 了, *zhe* 着, *guo* 过, *de* 的, 得, 地 atd.

- **větné modální partikule**: *ba* 吧, *ma* 吗, *ne* 呢 atd.

Nemají lexik. tón → vždy nepřízvučná, vždy se chovají jako enklitika (příklonky): *Tā zǒu le*.

ČÍNSKÉ KLITIKOIDY: jsou to TAKTÉŽ jednoslabičná syntémantická slova, ale trochu jiná: osob. zájmena *wǒ* 我, *nǐ* 你, *tā* 他, deiktická slova *zhè* 这, *nà* 那, subst. numerativy *gè* 个, *bǎ* 把..., měrová slova *tào* 套, *jiàn* 件..., adverbia *jiù* 就, *hěn* 很, *hái* 还, *tài* 太, *zài* 再..., předložky *zài* 在, *bǎ* 把, *bǐ* 比..., záložky *shàng* 上, *xià* 下, *zhōng* 中, slovesa *yǒu* 有(exist.), *zài* 在, *shì* 是, modál. slovesa *yào* 要, *huì* 会, *xiǎng* 想... atd.

Mají lexikální tón; obvykle jsou nepřízvučná: chovají se buď jako enklitika (příklonky): *Nimen gàosu tā.*, či jako proklitika (předklonky): *Tā chūqu le.* Ale někdy nesou **logický přízvuk:** *Tā shì lǎoshi! Wèn tā ba!* Analogické s angl. *Words with weak forms* (mají WF i SF)

Slova patřící ke klitikům a klitikoidům jsou v jazyce **nesmírně frekventovaná**. Tvoří velkou část nepřízvučných slabik řeči – proto si zaslouží, abychom se jimi zabývali.

MINIMODULY: kombinace 2-3 morfémů

2 jednoslabičná slova: *hěn hǎo, qù ma? yǒu bìng, lái le*

3 jednoslabičná slova: *wǒ yào qù, bù tài hǎo, chī le ma? nǐ qù nǎr?*

1 jednoslabičné + 1 dvojslabičné slovo: *gàosu tā, xiǎng chūqu, xièxie nǐ*

Konstruování MM: všechna klitika, všechny klitikoidy, nejběžnější autosémant. slova

Co lze pomocí MM nacvičovat: základní slovní zásobu, tónové kombinace, kombinace tón + 0, přízvukové vzorce, větnou intonaci (kontrast oznam. výpovědi a otázky s partik. *ma* 吗)

Jazyková výuka: nepřízvučná (= redukováná) realizace klitik a klitikoidů je klíčová pro správný rytmus mluvené čínštiny. Jejich identifikaci a nácvičku stojí za to věnovat pozornost.

literatura

- ABERCROMBIE, David. *Studies in Phonetics and Linguistics*. London: Oxford University Press, 1965.
- CRUTTENDEN, Allan ed. *Gimson's Pronunciation of English*. London: Arnold, 2001.
- CRYSTAL, David. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. London: Blackwell Publishers, 1997.
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2007.
- DUBĚDA, Tomáš. K izosylabičnosti a izochronnosti v češtině. In: Duběda, Tomáš ed. *Sborník z konference česko-slovenské pobočky ISPhS 2004*. pp. 19-28. Praha: Univerzita Karlova, 2004.
- DUBĚDA, Tomáš. *Jazyky a jejich zvuky*. Univerzálie a typologie ve fonetice a fonologii. Praha: Karolinum, 2005.
- GIEGERICH, Heinz. *English Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- LIANG, Lei. Shengdiao yu zhongyin – hanyu QS de zai renshi [tón a přízvuk – další poznatky o lehkém tónu v čínštině]. *Yanjiusheng xuekan*, 2003, No. 5 [December], pp. 59-64. Tianjin: Nankai daxue, Zhongguo yuyan wenxue xi.
- MARKS, Jonathan. Is stress-timing real? *ELT Journal*, 1999, No.3 [July], pp. 191-199.
- PALCOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha, Karolinum 1994.
- PIKE, Kenneth. *The Intonation of American English*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1946.
- ROACH, Peter. *English Phonetics and Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- ŠVARNÝ, Oldřich. The Functioning of the Prosodic Features in Chinese (Pekinese). *Archív Orientální*, 1991a, No. 2, pp. 208-216.
- ŠVARNÝ, Oldřich. Prosodic Features in Chinese (Pekinese): Prosodic transcription and statistical tables. *Archív Orientální*, 1991b, No. 3, pp. 208-216.
- TŘÍSKOVÁ, Hana. The Sounds of Chinese and how to Teach them. Review article on Lin, Yen-hwei. *The Sounds of Chinese*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. *Archív Orientální*, 2008, No. 4, pp. 509-544.
- TŘÍSKOVÁ, Hana – SEHNAL, David. Prosodical Labeling for Mandarin. In: Třísková, Hana ed. *Tone, Stress and Rhythm in Spoken Chinese*. Journal of Chinese Linguistics, monograph series No. 17, Berkeley: University of California, 2001. pp. 81-118.
- VOLÍN, Jan. *IPA-Based Transcription for Czech Students of English*. Praha: Karolinum, 2006.
- Xiandai hanyu pinlü cidian* [frekvenční slovník současné čínštiny]. Beijing: Beijing Yuyan xueyuan chubanshe, 1986.
- XIAO, Richard – RAYSON, Paul – MCENERY, Tony. *A Frequency Dictionary of Mandarin Chinese*. London: Routledge, 2009.